

Hansadokumendid UNESCO maailma mälu registris

Juhan Kreem*

Käesoleva aasta mais otsustas UNESCO täitevkoogu Pariisis kanda Hansa Liidu ajalugu puudutavad dokumendid maailma mälu registrisse. UNESCO käivitas maailma mälu programmi 1992. aastal. Selle eesmärk on kaitsta inimkonna ajaloos olulisi arhiive ja raamatukogusid. Tähtis ei ole seejuures mitte ainult pärandi füüsiline säilitamine, vaid ka juurdepääsu võimaldamine ning tutvustamine ja teadvustamine. Alates 1995. aastast on nimekirja kantud 430 nimetust dokumente ja nende kogumeid üle maailma. Eestist oli selles nimekirjas seni vaid Balti ketti puudutav dokumentatsioon, mis esitati koos Läti ja Leeduga ning kanti registrisse 2009. aastal.

Hansa Liidu ajalugu kajastavate dokumentide kandmine UNESCO nimekirja algatati Lübecki linnaarhiivi juhtimisel 2016. aastal, taotluse esitaja oli Saksamaa UNESCO komitee. Taotlusega ühinesid mitmed arhiivid Saksamaalt, Belgiast, Lätist, Poolast, Taanist ja Eestist. Koostöös juhtivate Hansa ajaloo ekspertidega koostati esinduslik valik dokumentidest, mis kajastaks Hansa Liidu tegevust võimalikult mitmekülselt. Hansalinnade esindajate kogunemiste otsustest (retsessidest) võeti nimekirja näidised Kölni, Bremeni ja Hamburgi

Hansadokumentide seas võeti UNESCO maailma mälu nimekirja Hildebrand Veckinchuseni arveraamatud ja kirjajahetus, mis on hoiul Tallinna Linnaarhiivis.

* Juhan Kreem (1971), PhD, Tallinna Linnaarhiiv, teadur; Tallinna Ülikool, humanitaarteaduste instituut, vanemteadur, juhan.kreem@tallinnlv.ee

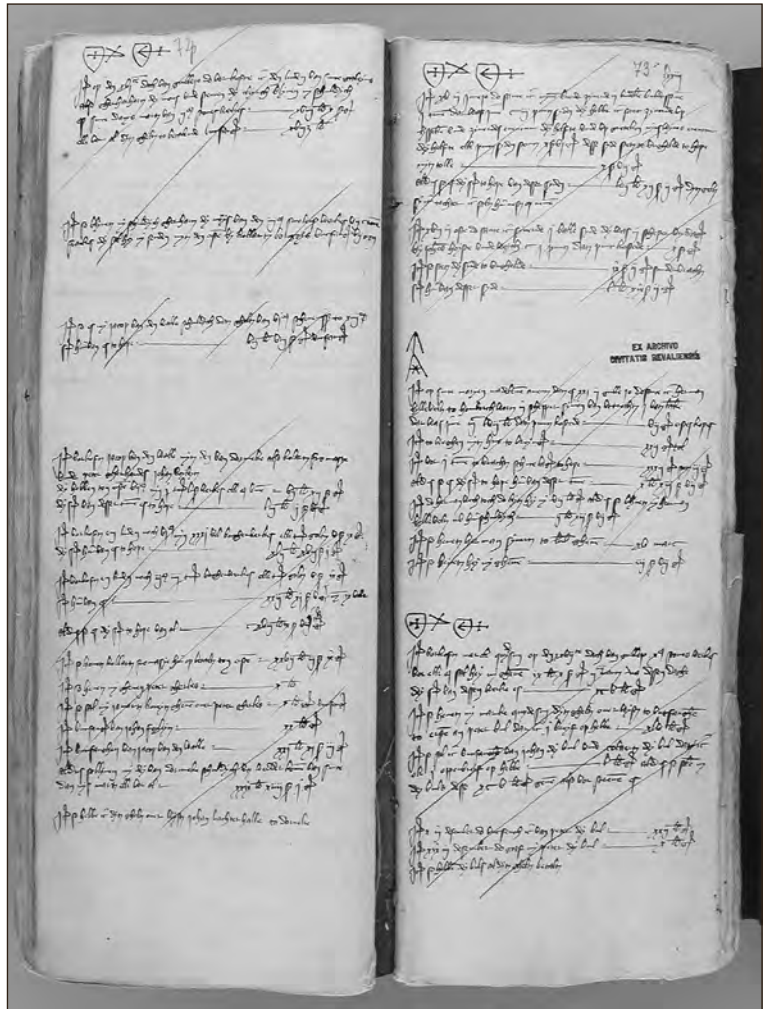
arhiividest. Hansa kaubalepinguid ja privileege esindavad kaubaleping Novgorodi vürstidega 1191/92 (Läti riigiarhiiv), Norra kuninga Eriku privileeg 1294 (Bremeni riigiarhiiv), Brugge kaubakontori privileegideraamat 1252–1486 (Kölni linnaarhiiv) ja Inglise kuninga Edward VI privileeg hansalinnadele 1547 (Lübecki linnaarhiiv). Hansakontorite tegevust kajastavatest dokumentidest on nimekirjas Novgorodi skraa 1298 (Läti riigiarhiiv), Brugge kaubakontori ürikud 1458–1502 (Brugge linnaarhiiv), Londoni Steelyardi korraldus 1554 ja Bergeni kontori kaubanduskohtu protokollid 1633–1759 (mõlemad Lübecki linnaarhiivist). Mereõigust esindab nimekirjas Hamburgi linnaarhiivis säilitatav linna- ja mereõiguse raamat – nn punane linnaraamat (1301–1306). Suur ja mitmekesine valdkond on Hansa Liidu sõjalis-poliitiline tegevus. Ootuspäraselt on siin kesksel kohal Hansa sõda Taani kuninga Valdemar IV Atterdagiga, mida märgivad Kölni konföderatsiooni sõlmimise ürik 1367 (Lübecki linnaarhiiv) ja Stralsundi rahuleping 1370 (Stralsundi linnaarhiiv), samuti selle sõja pidamiseks sisse seatud naelatolli dokumentatsioon Lübeckist, Hamburgist ja Toruñist. Teistest samalaadsetest konfliktidest on esindatud Flandria vastu 1358. aastal kehtestatud boikott (Lübecki linnaarhiiv) ja Põhja-Saksa linnade vastastikuse abistamise leping aastast 1476 (Braunschweigi linnaarhiiv). Hansa kultuurikontakte esindab Tönnies Fonne alamsaksa-vene sõnastik (1607) Taani kuninglikust raamatukogust Kopenhaagenis. Kaupmehearhiivide seast võeti nimekirja Hildebrand Veckinchuseni (†1426) kogu, mida säilitatakse Tallinna Linnaarhiivis.

Hildebrand Veckinchusen sündis oletatavasti 1370. aasta paiku. Tema suguvõsa algkodu oli Vestfaalis, kuid 14. sajandi teisel poolel elas selle liikmeid mitmel pool Põhja-Euroopas, kaasa arvatud Liivimaal, nii et Hildebrandi sünnikoht täpselt teada ei ole. Pärast rännuaastaid alustas ta oma iseseisvat tegevust Brugges, kus teda on 1393. aastal nimetatud Gotlandi-Liivimaa kolmandiku oldermanniks. Ükskõik kust ta ka pärit oli, oldermanniks valimine näitab, et ta oli just selle hansapiirkonna kaupmeeste jaoks tuntud ja tunnustatud. Enne sajandivahetust abiellus Hildebrand Riias Margareta Wittega (see oli tema teine abielu) ja siirdus mõne aastase vahepeetuse järel Lübeckis tagasi Bruggesse, kus oli tema laiaulatusliku äri keskpunkt.

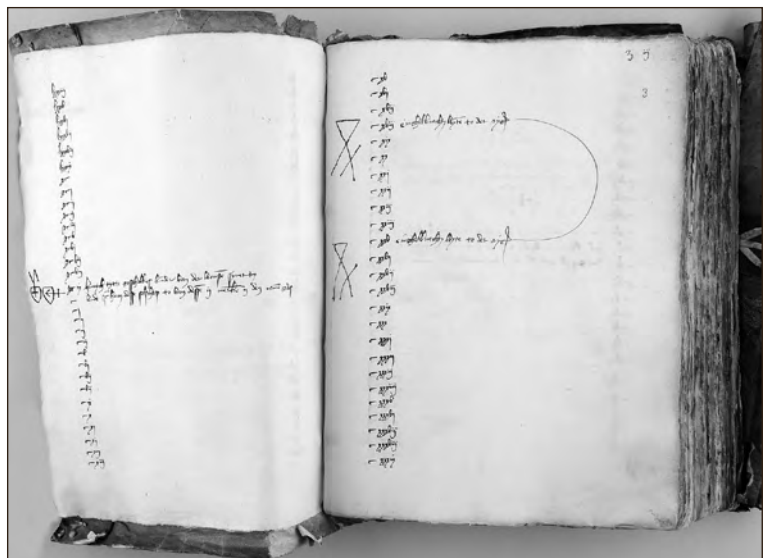
Veckinchuseni arhiiv, mis on Hansa-ruumi kõige varasem tänini säilinud kaupmehearhiiv, koosneb 12 arveraamatust ja ligikaudu 600 kirjast ja sedelist. Arveraamatud jagunevad laias laastus kaheks: manuaalideks (mida on nimetatud ka *memoranda* või memoriaal) ja kontoraamatuteks. Manuaalidesse kanti tehinguid (aga ka muud meelepidamiseks vajalikku) sisse järjest kronoloogiliselt. Kuigi need raamatud on väga detailsed, on neist äritegevuse ülevaadet saada äärmiselt keeruline, mistõttu jääb tänapäeva uurijale palju tõlgendusruumi. Kontoraamatud on sisse seatud eri kaubaseltsides toimunud tehingute jälgimiseks ja sissekandeid tehti nendesse süstematiseeritult kaubaseltside järgi, mõnigi kord (aga mitte alati) manuaalset kandeid kopeerides. Mõnes raamatus on mõlemat meetodit kombineeritud, alustatud manuaalina ja mingil hetkel hakatud kandeid tegema süstemaatiliselt. Viited arveraamatute tekstides lasevad aimata, et Veckinchuseni oli ka meile seni tundmatuid arve- ja võlaraamatud.

Arveraamatutes sisalduvat informatsiooni aitavad täiendada Veckinchuseni äripartnerite kirjad ja mõned säilinud Hildebrandi enda kirjutatud kirjad. Valdavalt on nende sisuks see, mida me tänapäeval nimetaksime kauba saateleheks ja vastuvõtukviitungiks. Lisaks kaupade saatmisele ja arveldamisele vahetatakse kirja teel suurel hulgal andmeid hindade ja kaupade kohta, aga ka muid üldhuvitavaid uudiseid. Kirjadest ilmnevad mitmel puhul isiklikumad momendid, nagu näiteks Hildebrandi venna Sieverti manitsused, et Hildebrand liialt ei riskiks. Arvukalt on ka kirju, milles asju ajavad kaupmeeste abikaasad. Hildebrand oli palju oma perest eemal, nii on tema abikaasa Margareta pidanud juhtima majapidamist Lübeckis ja hoolitsema laste eest, lisaks sellele on ta tihtipeale tegutsenud oma mehe nimel äriasjus. Veckinchuseni kirjakogus kajastub samamoodi oma mehe nimel tegutsenud Hildebrandi vennanaise Elisabeti tegevus.

Manuaali sissekanded
juunist-juulist 1406
Hildebrandi, tema venna
Sieverti ja kaubapartneri
Herman Byllevelti
kaupmehemärgiga.
TLA, 230.1.Af 1, l. 72v-73r

1. oktoobril 1407 sisse
seatud kontoraamatu
sisukord. Eri kontod
on tähistatud
kaupmehemärkidega:
vasakul tartlase Hinrich
Tytte ja Hildebrand
Veckinchuseni, paremal
Hildebrandi äia, riialase
Engelbrecht Witte omaga.
TLA, 230.1.Af 4, l. 2v-3r

Veckinchuseni arhiiv näitab tüüpilise hansakaupmehe tegevust ja haaret, mis ulatus Flandriast üle Lübecki ja Baltikumi kuni Novgorodini, tal oli ärisidemeid ka Prantsusmaal ja Londonis. Ta müüs itta kalevit, soola ja vürtse, saades vastu karusnahku ja vaha. Veckinchusenist maha jäänud dokumentidest ilmneb isiklikel võrgustikel ja kaubaühingutel baseerunud hansakaubanduse toimimine praktikas. Ühtlasi peegeldavad paberid seda, kuidas paisuv ja kaugeleulatuv äri tõi kaasa suured riskid. Kui algsest kauples Veckinchusen tüüpilises Hansa-regioonis ida-lääne suunal Põhja-Euroopas, siis 1407. aastal asutatud Veneetsia ühing oli mõeldud tegevuse laiendamiseks lõunas. Käive oli küll suur, kuid mitme ebasoodsa asjaolu kokkulangemise tõttu ei jäänud tulemata ka suured kahjumid. Veneetsia ühingu kahjumile lisandus keiser Sigismundile antud laen, mida ei õnnestunud tagasi saada. Hildebrand jätkas sellegipoolest riskantset äri, kuni tema võlausaldajad kaotasid kannatuse ja ta 1422. aastal Brugges võlavanglasse pandi. Vabanenud 1426. aastal, siirdus Hildebrand Lübeckisse, kus ta veel samal aastal suri.

Mil viisil Veckinchuseni kirjad ja arveraamatud Tallinnasse sattusid, on siiani täpselt teadmata. Usutav seletus oleks, et Tallinna raad võttis need hoiule mõne Hildebrandi Liivimaal tegutsenud sugulase pärandiprotsessi käigus. Peagi vajus aga kogu asi sajanditeks unustusse, kuni 1870. aastatel Eduard Pabst ja Wilhelm Stieda selle toona Tallinna raekojas säilitatud vanast raearhiivist järk-järgult taasavastasid. Kui enamiku kirjadest avaldas Stieda 1921. aastal, siis arveraamatute publitseerimislugu on pikem. 1973. aastal jõudis esimese kahe manuaali avaldamiseni Moskva uurija Mihhail Lesnikov. Kuigi ta alustas ka ülejäänud raamatute publitseerimise ettevalmistusi, suri ta enne selle valmistaamist. Töö võttis üle Ida-Saksa hansaurija Walter Stark, kuid temagi ei näinud arveraamatute ilmumist. Albrecht Cordese poolt lõpule viiduna ilmus editsioon alles 2013. aastal.

Hildebrand Veckinchuseni arhiiv on hansaurijate seas tuntud ja kuulus juba üle 150 aasta. Kogu lülitamine hansadokumentide hulka UNESCO maailma mälu registris vaid kinnitab seda. Teisest küljest annab UNESCO nimekirja arvamine kindlasti värske impulsi Veckinchuseni edasisele uurimisele ja tutvustamisele. Esmane ülesanne peaks olema Veckinchuseni säilinud kirjakogu seni avaldamata osade publitseerimine. Edasi tuleks inventeerida Veckinchuseniga seotud dokumente mujal. Teada on, et lisaks Tallinnale on neid ka Rostockis, tema tegevuse jälgi peaks leiduma veel Lübeckis, Kölnis, Brugges, Frankfurdis, Augsburgis, Veneetsias ja mujal. Lisaks ulatuslikule uute dokumentide väljaselgitamisele pakuvad ka juba teadaolevad ja publitseeritud materjalid rohkesti uurimis-, mõtlemis- ja mõtestamisainet.

Sievert Veckinchuseni aruanne vennale Hildebrandile ja Hildebrand op dem Ordele Veneetsias müüdüd karusnahkade kohta, 21. aprill 1409. TLA, 230.1.Bh 81 I, l. 284